

Antoni Murawski

(Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, Poznań – Polska)

**ROLA KAUKAZU POŁUDNIOWEGO
W ROSYJSKIEJ STRATEGII EKONOMICZNEJ
NA OBSZARZE POSTRADZIECKIM.
STAN OBECNY I PERSPEKTYWY**

Reintegracja ekonomiczna obszaru Wspólnoty Niepodległych Państw (WNP) jest jednym z kluczowych elementów rosyjskiej polityki zagranicznej w aspekcie gospodarczym. Jest to kluczowy element rosyjskiej strategii, który w mniemaniu władz w Moskwie jest nie tylko warunkiem ekspansji gospodarczej w skali regionu i świata, ale również gwarancją długofalowego bezpieczeństwa ekonomicznego i stabilnego rozwoju samej Rosji. W związku z tym rozprzestrzenianie swoich wpływów gospodarczych na obszarze postradzieckim należy do żywotnych interesów Federacji Rosyjskiej, które Moskwa będzie realizowała z najwyższą determinacją. Rezygnacja z takiej polityki oznaczałaby bowiem nieuchronną degradację Rosji w skali regionu i świata.

Integracja na obszarze byłego ZSRR to zadanie skomplikowane. Jak pokazały ostatnie 20 lat, większość z mniej lub bardziej ambitnych inicjatyw pozostała jedynie na etapie deklaracji. Wynikało to przede wszystkim ze specyficznych uwarunkowań politycznych, ale również z dysproporcji gospodarczych. Mimo to, region ma wciąż duży potencjał integracyjny, co potwierdzają pojawiające się ze stosunkowo dużą częstotliwością nowe projekty nacelowane na pogłębienie regionalnej współpracy gospodarczej.

Państwem, które wyraźnie wyróżniało się i nadal wyróżnia na tle reszty byłych republik radzieckich jest Federacja Rosyjska. Od początku miała ona najbardziej zdywersyfikowaną gospodarkę, zasoby surowcowe i stosunkowo dobrze rozwinięty przemysł. Dodatkowo Rosja, dzięki swojemu centralnemu położeniu czerpie korzyści, mogąc kontrolować główne arterie komunikacyjne na obszarze postradzieckim. Czynnikiem, który zdecydowanie stawia Rosję ponad inne państwa powstałe po rozpadzie ZSRR jest jej potencjał gospodarczy i ludnościowy. W tym aspekcie dysproporcje pomiędzy Federacją Rosyjską i jej sąsiadami są najbardziej widoczne (patrz tab. 1).

Tabela 1.

państwo	PKB (mld USD)	ludność (mln)
Federacja Rosyjska	2.720,0	141,75
Ukraina	301,1	45,87
Kazachstan	173,1	16,32
Białoruś	135,2	9,49
Uzbekistan	87,1	28,16
Azerbejdżan	81,9	9,05
Litwa	59,3	3,32
Turkmenistan	37,1	5,04
Łotwa	36,7	2,24
Estonia	26,1	1,34
Gruzja	22,1	4,45
Armenia	16,8	3,09
Tadżykistan	14,6	6,88
Mołdawia	11,9	3,56
Kirgistan	11,7	5,37

Tabela 2.

państwo	PKB <i>per capita</i> (USD)
Estonia	19.510
Federacja Rosyjska	19.190
Litwa	17.870
Łotwa	16.350
Białoruś	14.250
Kazachstan	10.610
Azerbejdżan	9.050
Turkmenistan	7.350
Ukraina	6.560
Armenia	5.450
Gruzja	4.960
Mołdawia	3.340
Uzbekistan	3.090
Kirgistan	2.180
Tadżykistan	2.120

Opracowanie własne na podstawie: Bank Światowy, <http://data.worldbank.org/indicator> (20.11.2011).

PKB Rosji stanowi 55% PKB wszystkich 15 państw, powstałych po rozpadzie ZSRR. Dysproporcje na korzyść Rosji są też wyraźne pod względem bardziej odzwierciedlającego rozwój gospodarczy PKB przypadającego na jednego mieszkańca (patrz tab. 2).

Powyższa sytuacja czyni Federację Rosyjską naturalnym jądrem integracji gospodarczej na obszarze postradzieckim i powoduje, że projekty bez jej udziału są mało perspektywiczne¹. Jednocześnie, w obliczu groźby zdominowania słabszych partnerów, jest to czynnik hamujący zacieśnienie współpracy. W rezultacie rządy państw postradzieckich obawiają się zbyt daleko idącej integracji i intensywnie próbują dywersyfikować swoje powiązania gospodarcze.

Dysproporcje pomiędzy Federacją Rosyjską a innymi byłymi republikami radzieckimi minimalizują szanse na osiągnięcie daleko idącej kooperacji na bazie dobrowolnego zacieśnienia wzajemnych powiązań.

¹ Przykładem takiej inicjatywy jest ugrupowanie GUAM. Organizacja na Rzecz Demokracji i Rozwoju miała być w zamysle przeciwważą Rosji. Nie była w stanie odgrywać samodzielnej roli, a obecnie działalność GUAM sprowadza się głównie do koordynacji polityki jej członków w kontaktach z UE w ramach Partnerstwa Wschodniego.

W atmosferze braku zaufania i podejrzliwości na obszarze postradzieckim niemożliwe jest stworzenie długofalowych strategii integracyjnych. Na przełomie pierwszego i drugiego dziesięciolecia XXI wieku wydaje się, że kierownictwo Rosji pod wpływem tego czynnika zmodyfikowało swoją politykę zagraniczną. W coraz większym stopniu skupia się ona na celach ekonomicznych, za którymi idzie realizacja założeń politycznych. Dzięki temu w dużym stopniu zredukowane zostaje ryzyko, że w wyniku zmiany rządów któryś z partnerów Rosji zmieni radykalnie swoje nastawienie do współpracy z większym sąsiadem.

Uzależniając państwa ościennie, Federacja Rosyjska stara się maksymalnie zdywersyfikować swoje powiązania gospodarcze i doprowadzić do sytuacji, gdy kooperacja z sąsiadami stanie się dla niej kwestią wyboru, a nie konieczności. Potwierdzają to dane, według których to właśnie Federacja Rosyjska jest najmniej zależna od powiązań handlowych w ramach obszaru postradzieckiego. Udział WNP w rosyjskim handlu zagranicznym wyniósł w 2010 roku 14,6% i był kilkakrotnie mniejszy od 49-procentowego udziału UE².

Tradycyjnie ważne miejsce w rosyjskiej polityce ekonomicznej w regionie zajmują ropa naftowa i gaz ziemny. Szczególnie widoczne jest to na przykładzie republik kaukaskich. Kluczowym elementem strategii w tym aspekcie jest utrzymanie i wzmocnienie kontroli nad szlakami transportu surowców. Rosja stara się uniemożliwić zasobnemu w bogactwa naturalne Azerbejdżanowi zwiększenie dostępu do rynków światowych i uzyskać kontrolę nad przepływem ropy naftowej oraz gazu ziemnego z jego złóż.

Federacja Rosyjska w ostatnich latach prowadzi zróżnicowaną politykę na obszarze postradzieckim. Zdaniem ekspertów wynika to z faktu, że wszystkie były republiki związkowe mają przypisaną specyficzną rolę do odegrania w rosyjskiej strategii wobec regionu³. Taki stan rzeczy jest wyraźnie widoczny na przykładzie Gruzji, Armenii i Azerbejdżanu.

Sytuacja gospodarcza na Kaukazie Południowym diametralnie różni się od warunków, panujących w europejskiej części byłego ZSRR. Jest ona bardziej skomplikowana, co stawia większe wyzwania przed próbującą utrzymać swoje wpływy Rosją.

Czynnikiem, który decyduje o geopolitycznej roli Kaukazu Południowego jest jego wyjątkowe położenie geograficzne, a także obecność ropy naftowej i gazu ziemnego w Azerbejdżanie. Region jest kluczowy

² *Внешняя торговля России в 2010 г.*, http://www.maxilog.ru/infocenter/transport_news.php?ELEMENT_ID=784 (20.11.2011).

³ Zob.: A. Visvizi, T. Kapuśniak, *Federacja Rosyjska i WNP w szerszym kontekście regionalnym Azji: polityka zagraniczna, bezpieczeństwo, współpraca gospodarcza*, [w]: *Federacja Rosyjska – Wspólnota Niepodległych Państw*, t. 2, pod red. T. Kapuśniaka, Lublin–Warszawa 2011, s. 23.

z punktu widzenia koncepcji stworzenia „Korytarza Południowego” – szlaku transportu surowców energetycznych z Azji Centralnej z pominięciem terytorium Federacji Rosyjskiej. W rezultacie zauważalna jest wzmożona aktywność w regionie zarówno Unii Europejskiej i Stanów Zjednoczonych, jak również mocarstwa regionalnego, jakim jest Turcja. W przyszłości będzie również wzrastać zainteresowanie regionem Chin, które chcąc skierować eksport gazu ziemnego z Turkmenistanu na wschód, coraz częściej występują w charakterze rywala Unii Europejskiej.

Kaukaz Południowy pełni zatem kluczową rolę z punktu widzenia strategicznych interesów Federacji Rosyjskiej, a wynik realizacji jej polityki w regionie będzie miał kluczowe znaczenie dla pozycji ekonomicznej i politycznej tego państwa nie tylko w aspekcie regionalnym, ale również globalnym. Urzeczywistnienie koncepcji zaopatrzenia Unii Europejskiej w surowce energetyczne przez terytorium Kaukazu Południowego w dużym stopniu uniemożliwi Rosji realizację strategii umacniania roli kluczowego dostawcy gazu ziemnego i ropy naftowej na rynki europejskie.

Polityka Federacji Rosyjskiej na obszarze Kaukazu Południowego odbywa się w dwóch płaszczyznach. Pierwsza, która została zarysowana powyżej, dotyczy interesów globalnych i związana jest z kontrolą nad dużą częścią światowych zasobów ropy naftowej i gazu ziemnego. Druga dotyczy rosyjskiej polityki ekonomicznej w poszczególnych państwach regionu oraz kształtowania relacji dwustronnych i wielostronnych z Gruzją, Armenią oraz Azerbejdżanem. Interesy gospodarcze w tym wypadku są w o wiele większym stopniu zdeterminowane przez stosunki polityczne, niż gdziekolwiek indziej na obszarze postradzieckim. W ciągu ostatnich 20 lat w relacjach Rosji i trzech republik kaukaskich ukształtował się stan, który można określić jako „stabilny impas”. Mimo, że w krótkotrwałej perspektywie nie grozi on niebezpieczną dla Rosji gwałtowną destabilizacją regionu, to w dłuższym okresie czasu brak normalizacji doprowadzi do stopniowej redukcji wpływów rosyjskich, zarówno gospodarczych, jak i politycznych.

Istnieje kilka czynników, które determinują i komplikują sytuację na Kaukazie Południowym. Pierwszym z nich są stosunki rosyjsko-gruzińskie, a właściwie ich brak na płaszczyźnie politycznej. Zmiana tej sytuacji będzie skrajnie trudna ze względu na wojnę 2008 r. i uznanie przez Federację Rosyjską separatystycznych republik Abchazji i Osetii Południowej. Drugą kwestią jest zamrożony konflikt o Górski Karabach pomiędzy Armenią i Azerbejdżanem, w wyniku czego państwa nie utrzymują stosunków dyplomatycznych. Kolejnym czynnikiem jest izolacja głównego sojusznika Rosji na Kaukazie, a mianowicie Armenii. Nie ma ona wspólnej granicy z Federacją Rosyjską, a przy wrogości Azerbej-

dżanu oraz Turcji⁴, może podtrzymywać powiązania gospodarcze z Rosją jedynie przez terytorium Gruzji. Władze w Tbilisi natomiast coraz częściej utrudniają te kontakty, gdyż dążą do osłabienia wpływów północnego sąsiada w regionie i nie chcą pomagać „sojusznikowi Moskwy”⁵. Działania rosyjskie w regionie komplikuje także konsekwentna polityka Azerbejdżanu, który ma duże atuty w postaci bogatych złóż ropy naftowej i gazu ziemnego. Władze w Baku uzależniają zacieśnienie współpracy z Rosją od poparcia rosyjskich władz w konflikcie karabachskim. One, z kolei nie mogą pójść na taki krok, gdyż oznaczałoby to natychmiastową utratę wpływów w Armenii. Dzięki dostawom gazu ziemnego z Azerbejdżanu, Rosja nie może także zastosować klasycznego szantażu energetycznego wobec Gruzji, gdyż Gazprom już w 2007 r. przestał być dla niej głównym dostawcą gazu⁶.

Sytuacja gospodarcza i polityczna każdej z trzech republik kaukaskich jest inna, co wymaga od Rosji dostosowania swojej polityki do warunków lokalnych. Największe sukcesy osiągnęła ona w Armenii, której gospodarka według szacunkowych danych w 70% jest kontrolowana przez kapitał rosyjski⁷. Dotyczy to między innymi sieci gazociągowej, kolei i elektrowni atomowej Metsamor. Uzależnienie gospodarcze od Rosji nie było jednak w stanie przezwyciężyć stagnacji w gospodarce ormiańskiej, co coraz częściej wywołuje w społeczeństwie głosy, podważające zasadność prorosyjskiego kursu władz w Erewaniu. Gdy wielkie przedsiębiorstwa państwowe w zamian za umorzenie długów zostały przekazane w ręce rosyjskie, Ormianie oczekiwali, że będzie to skutkowało ponownym uruchomieniem produkcji. Tymczasem przemysł Armenii jest nadal w stanie zapaści, przede wszystkim ze względu na ograniczone możliwości eksportu, wynikające z izolacji międzynarodowej państwa, pogłębionej brakiem wspólnej granicy z Rosją. Jak twierdzą przedsiębiorcy rosyjscy, w warunkach blokady ekonomicznej, ponowne uruchomienie produkcji w ormiańskim przemyśle jest nieopłacalne ze względu na koszty transportu oraz trudności z zaopatrzeniem w surowce i materiały⁸. Czas w tym wypadku działa zdecydowanie na niekorzyść Rosji, gdyż coraz większe rozczarowanie społeczeństwa Arme-

⁴ Stosunki ormiańsko-tureckie są wciąż nieuregulowane w wyniku nieuznawania przez władze w Ankarze ludobójstwa Ormian dokonanego w 1918 r. przez Imperium Osmańskie.

⁵ „Ослабление позиций России на Кавказе, зависит от Грузии” – *Эксперт*, <http://kavkasia.net/Georgia/2011/1305244545.php> (20.11.2011).

⁶ „Газпром” перестал быть главным поставщиком газа в Грузию, <http://www.izvestia.ru/news/395781> (20.11.2011).

⁷ А. Епифанцев, *Россия в Закавказье: что не так?*, <http://www.globalaffairs.ru/number/Rossiya-v-Zakavkaze-chto-ne-tak-15287> (20.11.2011).

⁸ Ibidem.

ni brakiem realnych korzyści ze współpracy z partnerem z północy może doprowadzić do odejścia władz w Erewaniu od orientacji prorosyjskiej. Obecnie sytuacja ta nie jest możliwa, ale w przyszłości może się to zmienić. Najbardziej prawdopodobnym wariantem jest przełamanie izolacji międzynarodowej przez normalizację stosunków z Turcją. Nieprzypadkowo proces ten jest aktywnie lobbowany zarówno przez UE, jak i przez Stany Zjednoczone. Mogłoby to jednak wywołać negatywną reakcję skonfliktowanego z Armenią Azerbejdżanu, z którego zdaniem Turcja musi się liczyć. Skomplikowana sytuacja w relacjach na linii Ankara – Erewan – Baku daje Rosji czas, by przewyciężyć gospodarczą zapaść Armenii i utrzymać ją w ekonomicznej i politycznej strefie wpływów. „Kluczem” jednak do realizacji tego założenia jest normalizacja relacji z Gruzją.

Pomimo braku stosunków na szczeblu politycznym, paradoksalnie rosyjsko-gruzińskie powiązania ekonomiczne są wciąż silne. Rosyjskie państwowe przedsiębiorstwo energetyczne Inter RAO JES jest właścicielem kilku dużych elektrowni wodnych w Gruzji oraz kontroluje Telasi, dystrybutora energii elektrycznej w Tbilisi. Rosja ma także poważne udziały w sferze telefonii komórkowej i wydobywania złota⁹. Zdaniem ekspertów po wojnie z 2008 r. nie tylko nie zmniejszyła się, a nawet wzrosła skala transferu z Rosji środków pieniężnych dokonywanych przez pracujących tam Gruzinów (w lipcu 2011 r. stanowiły one 59,1% wszystkich przelewów z za granicę)¹⁰.

Wzrost aktywności rosyjskiego kapitału w Gruzji jest w dużym stopniu podyktowany światowym spowolnieniem gospodarczym. Słaba gruzińska gospodarka jest uzależniona od inwestycji zagranicznych, a w obliczu spadku zainteresowania kapitału z „dalekiej” zagranicy (w 2010 r. poziom bezpośrednich inwestycji zagranicznych spadł o 16%¹¹), władze w Tbilisi są zmuszone do „wpuszczania” na gruziński rynek biznesu z Rosji.

Trudna sytuacja gospodarcza skłania także władze Gruzji do ograniczenia deficytu budżetu drogą dalszej prywatyzacji własności państwowej. Jest to kolejna dogodna okazja dla Rosji, by zwiększyć swoją obecność ekonomiczną w tym państwie i jednocześnie podjąć próbę przełamania izolacji Armenii. We wrześniu 2011 r. pojawiły się bowiem plany prywatyzacji gruzińskich kolei i gazociągu tranzytowego, łączące-

⁹ М. Вигнанский, *Красные маки в Тбилиси*, http://mn.ru/newspaper_country/20110808/303850932.html (20.11.2011).

¹⁰ И. Джорбенадзе, *Грузия-Россия: горшок не склеить*, <http://www.rosbalt.ru/exussr/2011/08/17/880304.html> (20.11.2011).

¹¹ *Продолжается экспансия российских государственных инвестиций в Грузию*, <http://bizzone.info/articles/1304728113.php> (20.11.2011).

go Rosję z Armenią¹². Obiekty te są niezbędne Rosji nie tylko dla ekspansji ekonomicznej w Gruzji, ale również dla scementowania powiązań gospodarczych z Armenią. W sytuacji, gdy przedstawiciele Gazpromu i Rosyjskich Kolei Państwowych (RŽD) już wcześniej deklarowali zainteresowanie infrastrukturą gruzińską, a kapitał z innych państw nie wyraża chęci inwestowania w Gruzji, przejęcie przez Rosję strategicznych arterii komunikacyjnych do Armenii wydaje się bardzo prawdopodobne¹³.

Za współpracą gospodarczą musi jednak iść uregulowanie stosunków politycznych pomiędzy Rosją i Gruzją, gdyż w przeciwnym wypadku regionowi grozi permanentna niestabilność. Federacja Rosyjska nie może także w nieskończoność kontynuować zapoczątkowanej po wojnie 2008 r. polityki ignorowania Gruzji. Miała ona na celu między innymi uderzenie ekonomicznie w to państwo, ale efektem ubocznym stało się usamodzielnienie gospodarcze rywala (choć dużym kosztem) i zintensyfikowanie starań władz Tbilisi w kierunku zaangażowania w politykę kaukaską państw spoza regionu. Pozytywnym sygnałem, który może stać się pretekstem do rozpoczęcia procesu normalizacji stosunków dwustronnych było udzielenie przez Gruzję w październiku 2011 r. zgody na przyjęcie Rosji do WTO¹⁴.

Trzecią republiką, która uzyskała niepodległość na Kaukazie Południowym po rozpadzie ZSRR, jest Azerbejdżan. Dla Rosji polityka władz w Baku ma kluczowe znaczenie i w aspekcie geopolitycznym jest on dla niej najważniejszym partnerem w regionie. Równocześnie władze w Moskwie nie dysponują argumentami, które skłoniłyby kierownictwo Azerbejdżanu do zdecydowanego opowiedzenia się za współpracą gospodarczą z północnym sąsiadem. Z drugiej strony władze w Baku przywiązują dużą wagę do utrzymania stosunków dwustronnych z Rosją na wysokim poziomie, jako do elementu dywersyfikacji swoich powiązań gospodarczych. Ponadto stanowisko rosyjskiego kierownictwa jest wciąż kluczowe w procesie uregulowania konfliktu o Górski Karabach.

Rosyjsko-azerbejdżańskie stosunki gospodarcze mimo kryzysu prezentują pozytywną dynamikę rozwoju. Rosja jest największym partnerem handlowym Azerbejdżanu, przy czym szacuje się, że w roku 2011

¹² „Газпром” приобретет грузинский газопровод, по которому в Армению поставляется газ?, <http://www.tert.am/ru/news/2011/09/13/gazprom1/> (20.11.2011).

¹³ М. Вигнанский, М. Кукушкин, И. Кезик, *Вражеское партнерство*, <http://www.mn.ru/world/20110913/304811171-print.html> (20.11.2011).

¹⁴ Nie należy przeceniać tego kroku władz w Tbilisi, gdyż Gruzja była jedynym państwem na świecie, blokującym przyjęcie Rosji do WTO i w dużej mierze udzieliła zgody pod presją wspólnoty międzynarodowej, głównie zaś UE i USA.

wzajemne obroty wzrosną o niemal 60% w porównaniu z rokiem poprzednim¹⁵. Na rynku Azerbejdżanu aktywnie działają i inwestują rosyjskie przedsiębiorstwa. Silną pozycję zbudował tam na przykład koncern naftowy Łukoil, który posiada rozbudowaną sieć stacji benzynowych i 10% udziałów w jednym z głównych źródeł gazu ziemnego w regionie Morza Kaspijskiego – Szach Deniz¹⁶.

Mimo wielu powiązań ekonomicznych, kluczowym założeniem polityki Azerbejdżanu jest uzyskanie statusu jednego z głównych i jednocześnie niezależnych dostawców surowców energetycznych na rynki światowe. W rezultacie odrzuca on konsekwentnie wszelkie rosyjskie inicjatywy zmierzające do pogłębienia integracji politycznej i ekonomicznej. Polityka dywersyfikacji szlaków transportu surowców przyniosła Azerbejdżanowi w pierwszym dziesięcioleciu XXI wieku realne efekty. Uruchomienie w 2007 roku ropociągu Baku-Tbilisi-Ceyhan oraz gazociągu Baku-Tbilisi-Erzurum skutecznie złamało monopol Rosji na transport surowców energetycznych z tego państwa.

Federacja Rosyjska próbuje utrzymać kontrolę nad jak największą częścią eksportu południowokaukaskiego gazu, proponując władzom w Baku zakup dowolnej zaferowanej przez nie ilości surowca¹⁷. Przy tym Rosja oferuje wyższą cenę, niż inni potencjalni odbiorcy, co świadczy o dużej determinacji by ograniczyć ilość gazu, transportowanego z ominięciem jej terytorium¹⁸.

Eksportując gaz ziemny przez terytorium Turcji Azerbejdżan może osłabić dominację Gazpromu nie tylko na Kaukazie, ale również w Europie południowo-wschodniej. Świadczy o tym wypowiedź dyrektora Centrum badań naftowych Ilhama Szabanowa. Po podpisaniu w październiku 2011 r. umów z Turcją w sferze energetycznej stwierdził on, że

dzięki porozumieniu pomiędzy naszymi państwami [Azerbejdżanem i Turcją] w perspektywie możliwe jest wyjście przez Bułgarię na rynki [gazu ziemnego] Rumunii, Mołdawii i Ukrainy¹⁹.

W chwili obecnej niekorzystna z punktu widzenia interesów gospodarczych sytuacja wokół transportu surowców energetycznych z Kaukazu Południowego wydaje się skrajnie ciężka do przewyciężenia. Należy uwzględnić fakt, że nawet w wypadku komplikacji stosunków z Turcją,

¹⁵ О. Цыганов, *Россия – Азербайджан: векторы стратегического партнерства*, <http://www.ig.ru/2011/10/11/azerbaydzhan.html> (20.11.2011).

¹⁶ Ibidem.

¹⁷ С. Пригчин, *Баку обошелся без „Газпрома“*, http://www.ng.ru/courier/2011-11-28/11_baku.html (20.11.2011).

¹⁸ Ibidem.

¹⁹ Ibidem.

Azerbejdżan oprócz kierunku rosyjskiego ma także możliwość zwiększenia eksportu gazu do Iranu, czy realizacji planów budowy gazoportu w Gruzji.

Azerbejdżan dzięki swojemu położeniu geograficznemu odgrywa dla Rosji także inną ważną funkcję. Pełni on kluczową rolę w koncepcji budowy korytarza transportowego, który ma zapewnić Federacji Rosyjskiej wyjście na rynki Zatoki Perskiej. Projekt ten ma wszelkie szanse powodzenia, gdyż zainteresowane są nim również władze w Baku i Teheranie. Prowadzone obecnie działania mają na celu integrację sieci kolejowych trzech państw, co pozwoli na zrealizowanie projektu komunikacyjnego „Północ-Południe”. Oprócz korzyści dla Federacji Rosyjskiej, zapewni on także dostęp do rynków Europy wschodniej dla Iranu, a Azerbejdżan uczyni ważnym węzłem komunikacyjnym w regionie²⁰.

Podsumowując, należy stwierdzić, że pozycja Rosji na Kaukazie Południowym ma kluczowe znaczenie dla powodzenia jej polityki na obszarze postradzieckim. Potencjał ekonomiczny samej Rosji jest niewystarczający by rywalizować na równi z UE, USA czy Chinami. Jedynie wykorzystując zasoby całego regionu Federacja Rosyjska może wystąpić w roli dominującego na świecie dostawcy surowców energetycznych, co wzmocniłoby jej pozycję gospodarczą. W tym kontekście kluczowym celem rosyjskiej polityki energetycznej jest rynek europejski. Uzależnienie UE od rosyjskich surowców zapewniłoby Federacji Rosyjskiej nie tylko wysokie zyski, ale także wpływy polityczne. W tym celu władze w Moskwie będą starały się nie dopuścić do wyjścia surowców z państw Azji Centralnej na rynki europejskie i w miarę możliwości skłonić Azerbejdżan do większej współpracy gospodarczej.

Poza czynnikami zewnętrznymi, kluczem do sukcesu ekspansji ekonomicznej na Kaukazie Południowym i reintegracji obszaru postradzieckiego jest sytuacja ekonomiczna w samej Rosji. Bez zdywersyfikowanej i zmodernizowanej gospodarki wzmocnienie pozycji międzynarodowej będzie w dłuższej perspektywie niemożliwe. Federacja Rosyjska jest w stanie przezwyciężyć obawy swoich mniejszych sąsiadów tylko oferując im konkretne korzyści integracji lub zmusić je do kooperacji za pomocą czynników ekonomicznych.

²⁰ О. Цыганов, *Россия – Азербайджан...*, op. cit.